

სელის-მოწერა:

ტფილისს, «ივერიის» რედაქციაში
შთაწმინდის ქუჩაზე, შიოშვილის სახლების ზე-
მოდ, სახლი № 5.

ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბ-
ლიოთეკაში.

«ივერიის» ფასი

ერთი წლისა, გავსებით 2 გავსებულად 7 მ.
თითო ნომერი 15 კ.

თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია გაასწო-
რებს და შეამოწმებს დასაბეჭდათ გამოცემული
წყობილებს.

ს ა ზ ო ლ ი ტ ი კ ო და ს ა ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ ო გა ზ ე თ ი .
გამოდის ხუთშაბათობით

გაზეთი ივერია გამოვა 1878 წელს
იმავე სახით, იმავე პროგრამით და ისევე კვი-
რად ერთხელ, ხუთშაბათობით.

ფასი ერთი წლისა, გავსებით თუ გა-
სვსებულად, შვიდი მანეთია.

სელის-მოწერა მიიღება დილისათვის სანა-
თიდან ნაშუადღევს ორს სანათამდე ტფილისში,
«ივერიის» რედაქციაში, რომელიც იმყოფება
შთაწმინდის ქუჩაზე, შიოშვილის სახლების ზე-
მოდ, ქანანოვის სახლში, № 5.

ქუთაისში ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბ-
ლიოთეკაში.

ტფილისის გარე მცხოვრებთა შეუძ-
ლიანთ დაბარონ გაზეთი «ივერია» ამ ად-
რესით: **Въ Тифлисъ, въ редакцію
газеты ИВЕРІА.**

- საძიებელი I. საქართველოს მატანუ. ქართლი (იუ-
ლის კორრესპონდენცია) რეზოლუციის სასწავ-
ლებელი, ივერის-სეობა. — II. საპოლიტიკო მიმოხილვა. —
III. ამის ამბები. — IV. ხეჩანსოვი. — V. საქართველო,
(ისტორიული და ეტნოგრაფიული გამოკვლევა). — VI. ფიქრი
ასალ-წლის გამო. — VII. განცხადებანი.

საქართველოს მატანუ

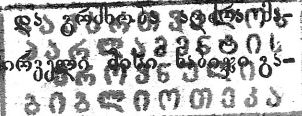
(«ივერიის» კორრესპონდენციები)

ოზურგათის სასულიერო სასწავლებელი. ამ
უჩანსკელ დროებში ძლიერ სშირათ გვემის სოფელში
ვილი და სამდურავი სხვა და სხვა ზირთა ჩვენს სასწავ-

ლებლებზედ მის შესახებ, რომ მათში ძლიერ ნაკლებ
დებულობენ ბავშვებს გავსანიის უქონლობისგამო; ამის
მიზეზი, რასაკვირველია, არის ის გარემოება, რომ ჩვენს
საქალაქში დღე-დღეზედ მატობს სურვილი სწავლისა და
სასწავლებლების რიცხვებს ვი აღარ ემატება. მე აღარ
მსურს შევესო იმ გითხვას, თუ ვისი მოვალეობაა სალ-
ხის განათლებაზედ ზრუნვა და მისთვის შეკვლების და-
არება, რადგან ჩვენს საწავალ მხარეში მოვალეობას და
თვით მოქმედებას ადგილი არა აქვს. თუ მტყდა ჩვენი სა-
ზოგადოება ცხადთა გრძნობს სასწავლებლების ნაკლებ-
ობას, რომლის გამო მისი უმთავრესი წადილი, მიღე-
ბა სწავლისა, რჩება მარტო სურვილათ; მაგრამ ამაზედ
ვი იშვიანთად გვემის, თუ რა საჩვენებლობას აძლევს სა-
ზოგადოებას რომელიმე სასწავლებელი, რა სატყვიარა
აქვს მას, რა ან ვინ არის ამის მიზეზი და რა წიბი-
ლებზედ დადგენილს სასწავლებელს შეუძლია გაამართ-
ლოს თავის საღირსო დანიშნულება. სშირათ იბოვით,
მკითხველო, ჩვენში ისეთს სასწავლებლებს, რომელთაც
არაძრ თუ მოაქვს რამე საჩვენებლობა საზოგადოებისთვის,
არაძრ აძლევს მას დიდს ზარალს და ვნებას კონკრძიურ
და ზნეობითის მხრით. მაგალითი შორს არ არის. ავი-
ღთთ თუნდ რეზოლუციის სასულიერო სასწავლებელი, გა-
დავავლოთ თავი მის წარსულს, აწმუას და მომავალს,
თუ რა საჩვენებლობა მოუტანა მან გურჯინის სამღვდელთა-
ბას და რა საჩვენებლობას უქადის შემდგომში, თუ, ჩვენ-
და საუბედურთა, განავრძო მან თავის არსებობა ესლან-
დელს რიგზედ.

1844-ს წელში გურჯინის სამღვდელთაგან გასნა ქ-

რეზოლუციაში რეკლამისანი სასულიერო სასწავლებელი,
რომელმან ვინ იცის, რა ჭარბი და უჩინარი მდგომარეობა
შინ საზოგადოებაში; ეს იყო პირველი ნაბიჯი
განათლებისათვის

ნათლების გზაზედ, რომელიც ახმც თუ მაშინ, ესლაც შემოსილია მკავალგვარ კვლებით; ეს იყო ერთადერთი სასწავლებელი მრთელს გურიაში, პირველი და უკანასკნელი იმედი გურიის სამღვდელთებისა, რომელიც დიდს ნუგეშს სედავდა ამ სასწავლებელში. მაგრამ, ჩვენდა სურბედურით, ეს პირველი ნაბიჯი განათლებისა მრუდე გზით წავიდა, რომლის გამო ყოველი იმედი და ნუგეში მომდინარე ამ სასწავლებლისაგან, გაქაჩწყულა. მან ვერ აღსარულა თავის დანიშნულება. ამის მიზენი სხვათა შორის იყო ის გარემოება, რომ მაშინ სერიანს მასწავლებელს ფარნითაც ვერ იზოვიდა ვატი, სასწავლო წიგნები და ნივთები თითქმის სრულიადაც არ იყო, სიყვარული და მიმზიდველობა, შეძლებისა დაგვარათ, თავის მოკვლეობის აღსრულებისადმი სრულიად არ ჰქონდათ მასწავლებლებს, რომლებიც თავის თანამდებობას უეურებდნენ ისე, როგორც დღის მუშა თავის სამუშაოსა. ამიტომ სასწავლებელმა ვერ იხიოდა, ვერასთერი სარგებლობა ვერ მოუტანა სამღვდელთებს, რომელმან მანაც არ დაკარგა იმედი, რადგანც ეს უბედურება მიაწენა დროთა ვითარებას და ჰფიქრობდა საქმის გასწორებას მომავალში.

1855-ს წელში ამ სასწავლებლის უფროსათ დანიშნეს მასწავლებელი იოანე სასწავლებლისა მამა ქიქოძე, რომელიც დღემდისაც სტნობის ამ ადგილით და ფენს არ იცვლის იქიდან.....ამ დროიდან დროთა ვითარება ისე შეიცვალა, ცხოვრებამ ისეთი ფორი მიიღო, რომ სასწავლებლის განკარგება, მისი საქმის კარგათ წაყვანა შესაძლო იყო. მაგრამ ასალი ზედამხედველის ხელში სასწავლებელი სულ სხვა მოულოდნელ გზას დაადგა: ის შეიქნა კერძო დაწესებულებათ, მ. ქიქოძის გუთვნილებათ. მოსწავლეები უმეტეს ნაწილათ უფროსის ბაღში და ბოსტანში მუშაობდნენ, შინაურ ცხოველებს უვლიდნენ და სხვა ამ გვარ საქმეში იყვნენ გაართულნი; სასწავლებლის მოვალეობა დაივიწყეს. უფროსი ღებულადა მასწავლებლათ თითქმის ყოველ ვატი, ვისაც რამე მუცნიერების სახელი ეცოდინებოდა; მეტი ცოდნა საჭირო არ იყო, ამიტომ ეს სასწავლებელი შეიქნა გაქცეულ პირების თავის შესათარებლათ. შორს არ არის ის დრო, როდესაც ამ სასწავლებელში მსახურებდნენ ისეთი პირნი, რომლებსაც უხედაც ანეკდორტობრივი ამბავი დარჩა საზოგადოებაში.

რომელიც სიტყვას ამ პირთ თვისებაზედ ცხადათ გამოავისატავს იმ მდგომარეობას, რომელშიდაც იყო მაშინ ეს სასწავლებელი. ამიტომ საჭიროთ ვარცხ მოკლეოთ გიამბობო, მკითხველო, ამ მასწავლებლებზედ. დასრუბიდან აქამომდე სასწავლებელი მხოლოდ ერთხელ ელინსა რევიზორს, რომელმანც პირველ კლასში ჰქითსა ბავშვებს ლოცვები. გამოჩნდა, რომ მოსწავლეებმა სრულიად არ იცოდნენ ლოცვა უფლისადმი (Отче нашъ). როდესაც რევიზორი მიუბრუნდა მასწავლებელს და ჰქითსა მას: „რატომ არ იციან ბავშვებმა ეს პირველი და უკლესედ უმთავრესი ლოცვაო,“ მასწავლებელმა უპასუხა: „ჩემმა ბავშვებმა იმდენი იციან, რამდენიც მეძლევა მე ჰამაგირიო.“ ეს მასწავლებელი აღებდა თურმე წელიწადში ორმოცდაათ მანეთს (50 მ.) და ადვილი წარმოსადგენია, თუ რა გულს მოდგინებოთ იქნებოდა ის სამსახურში — ერთმა მშობელმა ჰქითსა თავის შვილს, რომელიც ამ სასწავლებელში სწავლობდა: „რანაირი ვატია თქვენი მასწავლებელი, როგორ გასწავლისთო.“ შვილმა მიუგო: „თუბნადა ჩვენი მასწავლებელი კვარინა ვატი უნდა იყოს, მაგრამ რაათ გვინდა, მთარგმნელი არა ვირ გვეყავს და ჩვენ იმისი ვერა გავვიგის რაო, მან არ იცის არც ქართული და არც რუსულიო.“ ეს მასწავლებელი იყო ბერძენი, აღბათ ოსმალეთიდან გამოქცეული — ერთი საშუალოთაგანი შავირდი მასრის სასწავლებლისა არითიმეტიკას ასწავლიდა სასულიერო სასწავლებლის არითიმეტიკის მასწავლებელს. სწორეთ სერიანსათ წავიდოდა არითიმეტიკა ამ სასწავლებელში! — ამ ხლო სანში იყო კიდევ ერთი მასწავლებელი უჩია, რომელმან აიღო ბერძნული და ლათინური ენები. ეს ენები, როგორც ბოლოს გამოჩნდა, მან ისე იცოდა, როგორც მე და თქვენ, მკითხველო, ჩინური ენა. მაგრამ ვინ იყო ამის გამომწველი. ამ მასწავლებელმა გაატარა ამ ხელობაში თითქმის სამი თვე, რომლის განმავლობაში ვერ ასწავლა ბავშვებს ანანის ვერც ბერძნულ და ვერც ლათინურ ენაზედ, თუბნადა უურნაღში მუდამ სწერდა, რომ ეს და ეს გავათავო ბოლოს, როდესაც შეატყო, რომ ეს ადვილი ბევრს ხანს არ შემჩნებოა, აიღო სრულად შესახვედრი ჰამაგირი, წავლო ხელი მის უურნაღს და ერთს მშუენიერდილას გაქუსლა ქუთაისში, სადაც დაიწყო ვაქსის ტარება ბაზარში გასასყიდლათ. აი რა გვარ მასწავლებლებს ჰგროვებდა უფ. ზედამხედველი, თითქმის განკებ, რადგანც ისინი ძრეულ ცოტა ჰამაგირზედ ჰქედებოდნენ.

1875-ს წელში მოხდა გურიის სამღვდელთა კრების შესახებ სასულიერო სასწავლებლის და გარდაწვივის მისი გარდაკეთება შტატისამებრ ოთხ კლასიანთა ერთის მოსამზადებელი კლასით; წელიწადში სასწავლებელს დაუწესეს ხუთი ათასი მანეთი, რომელიც რიგისაზრდის დაკმაყოფილებს მისს მათხოვნილებს; თუ, ვისინი წელიწადით, გზა არ დაეხსნა ამ ფულსა. შემდგომ წელში გაიხსნა მარტო მესამე კლასი და მასთან დაემკობა ოთხ კლასზედ დანიშნული ფული ხუთი ათასი მანეთით ამ წელში აღარ უნდა დასაწყუდიყო. მაგრამ სასწავლებლის უფროსმა, ზედამხედველმა მიუხედავად უფროსების კრებისა სრულათ მიიღო სამღვდელთაგან ფული, რომელიც, ვინ იცის, რაზედ დაიხარჯა, რადგან ამ სასწავლებლის განსაკუთრებული დაფარულია ვერცხვობით. ეს გარემოება დღემდისაც რჩება განურჩევლათ, თუმცა სამღვდელთა კრებათ იცის ეს.

1876-ს წელში გაიხსნა მეოთხე კლასი; მასწავლებლის ხელისუფლება ინიშნა. ამით სინიდიისიერათ და ეპერკრების მოქმედებს ხელი თავის მოვალეობას, თითქმის ფული ჩაბეჭდეს და განხორციელეს მამაკლასი სასწავლებელი. მაგრამ ამით სასწავლებელმა უფრო გარეგანობა შეიძინა, მინამ შინაგანი არსებობა, რადგანაც თავად და უფროსათ დაურჩა მას იგივე ძველი ზედამხედველი, რომელმან შთანთქა ყოველივე კეთილ-მოქმედება მასწავლებლისა. ესენი გახდნენ უხმო არსებობათ; ყველაფერი უფლება სასწავლებლის შესახებ მისაგუთრას ზედამხედველმა, რომელიც, ლუდოვიკ მეთოთხმეტესავით, სშირათ გუბნობდა მასწავლებლებს: „სასწავლებელი — ეს მე ვარო; სასწავლებლის სამმართველო — ეს მე ვარო.“

ახლა ენახათ, რა ქნა სასწავლებელმა 33-ის წლის განმავლობაში. ამ სასწავლებელში ნასწავლნი სრულიად არ ხიან ცხოვრებაში; ისინი ერთ ბეწვათაც არ განიჩხვიან არც სწავლით რუსულ ან ქართულ ენაზედ, და არც ზნეობით ამ პირობისაგან, რომელიც თვალითაც არ უნახათ სასწავლებელი; მათ ვერ იპოვიან მოსკლეთ ვერც სამკვა-

რო წესდებაში, ვერც მაზრის სასამართლოში და არც სხვა რამე ხელობაში. ბოლოს დროს იმათ შეკლების განსნა დაიწიეს სოფლებში, სცადეს ეს კეთილშობილური ხელობა; მაგრამ ვერცხვიერი გაკეთეს რა. როგორც სწავლის მმართველობამ, ვერცხვიერი საზოგადოებამაც ადრე შენაშნა მათი უვარგისობა ამ ხელობაში, რომლის გამო აღუკმაძღეს მათ მასწავლებლობა სოფელში. ახა რა ნაყოფი გამოიხსნა სასწავლებელმა ამდენი ხნის თავის არსებობაში? არასფერი, ჩემო მკითხველო, გარდა იმისა, რომ მან აღაშენა მშვენიერი ორ სართულაანი სახლი, რომელიც უოველ თვეს აქლეს უფ. ზედამხედველს სამის მანეთადი შემოსავალს.

(შემდეგი იქნება)

იპირის-ხეობა. სოფელმა ნინოწმინდამ წელს თავისი სათიბი მინდორი გაყიდა და იქიდგან ორმთხი თუქმანი ნადდი შეიძინა. ნუ გიტყვიოთ იმაზედ, თუ რა ნაირ სარგებლობას მოუტანდა ეს ფული ამ ჰატარს სოფელს, ხოლო მე გიტყვიოთ რომ ეს ფული აქაურმა მამასახლისმა მოახმარა თვის ჰატარსან და ყოველ მოძნელებულ გუჭს. ამ „ჰატარსან კაცს“ (ასე ეძახის მის მთელი ივრის-ხეობა) ოცი თუქმანი, ერთი თვა, რაც თავისავე ძვლებითურთ გადაუყლანია და ოცი თუქმანი არ ვიცით სად და როგორ მოუხმარებია; აი ამ სოფელს მოჭსვლია ბძანება მაზრის მმართველისა, ხუთმეტი ურძით ბეგარსზე გასვლისა; ცოცა არა ლაფები ყოფილა..... ერთის სიტყვიოთ ხო მოგეხსენებათ, იმ ხელათ, არვიცივი საიდან და როგორ, ის სოფელი ბეგარს სრულებით ასცდა და იმის მეზობელი სოფ. ბერთუბანი ორ-კვირისშივე შედი-ზედ ორჯელ წავიდა..... თერთმეტს დეკემბერს მეორეთ მოუვიდა იმ სოფელსვე თხუთმეტი ურძის ბეგარა..... ხალხი გაბრუნდა, იქვე ერთი ღაზათიანი არმა დაჭსწერეს მამასახლისზედ და ოცდა-ათმა კაცმა ხელი მოაწერა. აქეთ ეძვერა მამასახლისი,

იქით და აი რეგორ მოახერხა: ურძები რომ შემზადდა, მასწინ მალა სმით ბეგრის ხალხს უთხრა: „აი ეს ოთხი თუშინი და ამითი ქეიფი გასწიეთო“—სალხმს აქ ერთ სმით შექსძასა — „გაუმძრჯოს ჩვენს ზუჟას მასასხლისსა!!!. და იქვე დახიეს არზა...“

სოფ. ზატარძელში იმ დღეს ორმა დიაკვნებმა უჩივლეს თავისვე მღვდელს, რომ ის მათ სულ არას ანებებს, ბლადლოჩინმა შესაკრებობს ამოაჩევა უბძანთ, ორივე მხარეს მოასარიგებლათ. ღვადღმა ბლადლოჩინივე ამოაჩევა შესაკრებობს და დიაკვნებმა სხვა მღვდელი. დანიშნულ ვადაზედ შესაკრებობი შეიკრიბნენ საქმის გასაჩევა და ღვადღი არ გამოცხადდა—სომ მოკეს-სენებათ „ოთუ ნიორი არ გიჭამინაო“....ბლადლოჩინმა მის მაგიერ, რომ ღვადღი დაესაჯა, რომ არ გამოცხადდა, მისი მოწინააღმდეგე დიაკვნები დასაჯა, რად-გან ღვადღი მისი სულის და გუჟის მეგობარი ყოფილა და სწყენია ამ წინ დაუხვადვი დიაკვნების ჩივილი. ერთს დიაკვნს უბძანა ამ ყოვლად მართებულ მამა ბლადლოჩინმა თბილისიდან ურძით უფასოთ 15 ფუთი სანთელი მოეტანა და მეორეს—მოელი საბლადლოჩინოს მღვდლები 80 ვერსტზედ მეტი უნდა შამოაჩეოს. ეს დიდი სარგობაა ამ სიცივეებში, რომ მხედველობაში იქონიოთ, რომ ეს უგანსაგნელი დიაკვნა არის 70 წლის ბერი ვატი, 12 წვრილ-შვილის ზატარანი და საშინლათ ღარიბი. ეს ესლა და მეტრე რადა მეუღლით ამ უბედურ დიაკვნებს ამ ბლადლოჩინისაგან და უფრო ამ ღვადღისაგანც?!.. ესეთივე ჩატრული დიაკვნები ბეგრის, ამ საბლადლოჩინოში, მაგრამ იმავე მიზეზისა ეშინიანთ და გერ ჩაგინა...ეს ბლადლოჩინი ვადა გასულა; მისში, რადა მას ვადა გაუვიდა, სამღვდელთა კანონისამებრ სთხოვა ეგზარხოსს ამისი გამოცხად და კენჭის ყრის ნება.—ჭყარეს კენჭი და 17 ხმამ 8 წინააღმდეგ სხვა ამოაჩევა; მაგრამ ამ რვამ იქამდის აჩინა, რომ დასურული კენჭის ყრა მოახდენინეს მეორეთ ეგზარხოსს და მასწინა 18 ხმამ 7 წინააღმდეგ სხვა აჩევა. მაგრამ არ იცვლება ეს ბლადლოჩინი, თუმცა სუდიერი მამები ბეგრის ჩინჩანებენ—ქიშიყელი ღვადღებისა არ იყოს—ეტილას ცალი მზითევი ხო არ არის ე ბლადლოჩინობა. „ძალათ მაცხობები“ ეს მამ-

ბლადლოჩინები არიან და!...უთუოდ ტკბილი ლუკმა, რომ ასე ებამგურებთან ამ ალაგებს; საწყალი დიაკვნები თვისი ცოდვილი ღვაწლით ატებობენ ამ ალაგებს, თორემ სხვას ჯანი გავარდეს...
შაქ.

სოფ. ზატარძელი.
20 ქრისტეშობისთვეს 1877 წ.

საზოლიტიკო მიმოსილება

რუსის ჯარი თან და თან წინ მიდის სტამბოლი-საკენ და ამ ყამად ორასი ვერსის სიშორეთ არის, თუ-ცა ამ სიშორეს რკინის გზის გატეხილი ადგილი აახლოვებს, თუ ორთქლი არას შესწევს. ამ ყამად მთელი ევროპის გაფრთხილებული ყურადღება იმაზე არის მიტეული, რუსეთი თავის ჯარს აღრიანობლში შეყენებს, თუ სტამბოლში შეიყვანს. ევლასზე მომატებული ყურადღება რასაკვირველია, ინგლისსა აქვს მიზერობილი მინისტრის მომხრე გაზეთები ახლავს საყვირს ევროპულს, ზენ უნდა დადანულის სრუტე დავიჭიროთო, ახლავს ამ დღეები უნდა გავგზავნოთ ჯარითაო; თუ რუსეთმა მოინება ერთი ზოლის ჯარისა ცი შეყვანა სტამბოლში, ზენ ომი უნდა გამოუცხადოთო. ამ დღეებში ზარლამენტის გასხნის დროს ინგლისის დედოფალმა თავის სიტყვაში გამოაცხადა, რომ ზარლამენტის შეკრება ამისთვის მოკანდინეო, რომ ვაგოდინო ხალხს რა მეტადინება მოინძარა ჩემმა მმართველობამ ომის გათავებისთვის და მოკანდინო ზარლამენტის ჩეკაო. დედოფალმა გამოაცხადა, რომ ოსმალს და ინგლისის მმართველობისაგან მიღებული დონისიბება რუსეთის შესახებ ამედაებს მას მორიგების თაობაზე. ჯერ ინგლისის ნეიტრალიტეტი არ შეკრეულა მეომართაგან და ინგლისის მოქმედება იგივე დაჩება, რაც აქამდე იყო, მაგრამ შეიძლება მოხდეს ისეთი შემთხვევა, რომ გასაფრთხილებლად რამე დონისიბების მიღება საჭირო იყოსო. ამ საჭიროებისათვის დედოფალი იმედოვნებს ზარლამენტის სკლიათ ქისის პირის მოხსნას.—ეს სიტყვა ორფერი სიტყვაა: მორიგებისთვის ცვდილობო, მაგრამ მაინც თუ საჭიროებამ მოითხოვა, ფული დაგპირდება და ახლავს სამხადისს შეუდევითო. რეგორც წინათ მოკვისსეთ ინგლისის მმართველობის მდგომარება ორწყალ შეა ყოფინასა ჭკავს, ერთის მხრით ომი უნდა,

მეორეს მხრით ინგლისის ხალხისა ეფიქრება რომ სხ-
 რინად მომხრეობას ვერ უწევს და მას გარდა სხვა სხ-
 ხელწიფონიც შიშს აწიან. ავსტრიას ამ უკანასკნელ
 ხსენებით, როგორც ტელეგრაფმა გვაცნობინებს, თითქოს
 შეუფრთხილებულა, წადგანაც რუსეთის მორიგეობას პირო-
 ბისა ვერა გაუგია რა. ამის გამოთ ვითომც ბოხნიისა
 და გერცოგოებისა დაჭერა უნდოდეს. ეს ყოველად შე-
 სასებელია, რომ წინათვე დიპლომატიისაში ასე გადაწ-
 ვებია მომხდარიყოს. შევა ავსტრიას ვერ ვითომც დროებით,
 მერე ხალხში ასტყეს ლაშარაკს სრულიად შეერთებისა-
 თვის ავსტრი-ვენგრისთან და ბოლოს ევროპის და-
 სამშვიდებლად იქნება კენჭიცა ჭყაროს, გინდივარ თუ
 არაო. რასაკვირველია ხერხების ხმარებით ავსტრიას
 იშოვის კენჭსა და დაიხმებს ამ პიროვინციებსა. რა ერგე-
 ბა ინგლისსა, რას იშოვის? გასეთები ლაშარაკობენ
 რომ ვითომც ეგვიპტის დასაგუთრება და ყანდიისა
 უნდოდესო. შეიძლება რომ ასე იყოს, თუ სხვა სასებლიწი-
 ფიქრმა, მაგალითად საფრანგეთმა, ხმა არ ამოიღო ეგვიპ-
 ტის ანუ სუეზის არხის დაჭერას. იქნება ამ საშოკარის
 გულისთვის უნდოდეს დადანელის სრულად დაჭერა, რომ
 რუსეთს გზა შეუკრას — სამალაგის და რუსეთს უნიგლი-
 სოთ საქმის გათავება. ამ საქმის დახლართვისა და განსწ-
 ზამოსნისაში ეგვიპტის და ყანდიის ხელში ჩაგდებაც მოა-
 სურხოს. არა ჩანს რა, ვერა გამოიჩვენებო რა როგორც
 ხელ დამეში, ისე ესლანდელის დგომარეობისაგან. მაგ-
 რომ ეს ნისლი ძალე გაიფანტება: იქნება ერთმა-რამმა
 კვირმაც არ გაიაროს რომ თუ მკვიდრად მორიგეობის
 დაწეობას არ გავიგონებთ, სხვაფრივ საქმის ტრიალსა
 ვახსავთ.

— დიდი ხანი ლაშარაკია ვითომც საბერძნეთიც
 აბიკებდეს რძინობას რსმალებთან, რომ განთავისუფ-
 ღოს თავის მეგვარ-ტომე ბერძნები რსმალოს ბრძანებ-
 ღობას ქვეშე დაჩხინილები მაკედონიისაში და თრავიისაში.
 ეს საბერძნეთის სამეფოს მსადება სწორეთ სერბიელების
 მსადებასა ჭკავს, სანამ რუსები პლევენს აიღებდნენ. სა-
 ბერძნეთს უფრო გაჭირებული მდგომარეობა აქვს სერ-
 ბიელებსე იმით, რომ ერთის მხრით ინგლისისა ეფიქ-
 რება და მეორეს მხრით რსმალოს ხომალდებისა, თვი-
 თან კი გაშლილ ზღვაშია და ხომალდებსე სელანჯე-
 ბით არის. მაგრამ ვინ იცის, სტამბოლში შესვლის
 დროს იქნება ბერძნებმაც თავი აწიონ.

— სერბიის მოძრაობას ერთი შესანიშნავი მხარე
 აქვს. სერბიელები იწვევენ ბოხნიისა და გერცოგოებისაგან კი
 არა, სადაც, როგორც ამბობდნენ, დიდი მღელვარება
 არისო და სადაც სერბიელებს ლაშქარი უნილაგად გა-
 ეხდებოდა; სერბიელები სამხრეთ მხარეს იწვიან, ასე
 რომ ბოხნიისა და გერცოგოებისა ძალიან გადმა დაჩხინათ.
 ამ სამხრეთ დაწვევის დროს სერბიელები რამდენჯერმე
 დამარცხებულნი შეიქმნენ რსმალოსგან, მაგრამ მანერ მა-
 გარი ცისე ნიში აიღეს და სამხრეთ ადგილები პრიშტი-
 ნამდე დაიჭირეს.

— ქრისტიშობის 30-ს რომში გადაცულია ერთი
 ფრიალ სახეი და მრავალის თავგადასავალის მხახველი
 თავისის ქვეულისა მეფე იტალიისა ვიქტორიო-ემანუელ,
 რომელსაც იტალიელი უწოდებდნენ პატრიოსან კაცად —
il re galant' uomo. იტალიის ერთობისათვის მამძინს
 გარიბალდის და კავურის შრომისთან შეერთებული იყო
 მისი შრომა. იყო ფრიალ მტკიცე აღმსრულებელი კონ-
 სტიტუციისა და ყოველთვის მორჩილი პარლამენტისა.
 იყო კეთილის და საყვარელის ხასიათისა. ეს გარემოება
 ეწეოდა, რომ მთელ იტალიას და იმის წინამძღვარ გმი-
 რებს უყვარდა, როგორც მაგალითად გარიბალდისა, რა-
 მელიც რესპუბლიკელის ახრებისაა.

ვიქტორ ემანუელის გადაცვლების შემდეგ მამძინე
 იმისმა შეიღმა გუმბერტმა გამოაცხადა თავისი მეფობა.
 დაამტკიცა რაც მინისტრები იყვნენ და ეს განცხადების
 წერილი გამოცხადა სახალხოდ: აჩვენ უნერად გვეწია მკაცრი
 მწუხარება: იტალიის შემავრთებული და სამეფოს დამ-
 მკვიდრებული ვიქტორ ემანუელი სიკვდილმა წარგეტყვა.
 უკანასკნელ წამს იმისის სიტონსლასს დავესწარი და ის
 წამი იტალიას ეკუთვნოდა: უკანასკნელი იმისი სიტყვა
 იყო სურვილი თავისის ხალხის გაბედნიერებისა და ეს
 სიტყვა ახლაც უფრო მასქვს. მწუხარებას ვერ მოვრევივარ,
 მაგრამ ვაღებოებება მიძულეს. ამისთანა წამში ერთი
 ეს ნუგეში უნდა გვექოდეს — მე ვინცდო დიხსეული
 შევიქნა მის ხახადერმევს და ჩვენებულს გზაზედა, — თქვენ
 მოქალაქეობის სათნობაში განმტკიცებით შეჭქმნათ დი-
 დებული და შეერთებული იტალია. მე მისგან დატოვე-
 ბულ მაგალითს მივჭქვები, ერთგულად ვემსახურე მამულს,
 მიყვარდეს წარმეტება და თავისუფალი დაწესებულებისა,
 რომელნიც ჩემის გვარის სახსელო არის. ერთადერთი

ზატვიისმოყვარეობა ჩემი ის იქნება, რომ სალხს ჩემი თავი შევაყვარო. იტალიელთა, პირველი თქვენი მეო მკვდარ! იმისი მეგობარე დაგიტვიტებთ, რომ დაწესებანი უკვდავნი არიან. შევერთდეთ ამ ჩვენ საერთო საგლოკელს წამში მტკიცე ერთსულობითა და მტკიცეთ ვიღავნეთ თანხმობისათვის, რომელმაც დაისხნა იტალია.

ვიქტორ ემანუილის მეგობარე გუმბერტი დაიბადა 1844 წ. და 1869 წელს ეყოლა შვილი რომელსაც აწ განსვენებულის მეფის სახელი აქვს და მეგობარეა.

— სამალეთის პარლამენტში დიდი ღანძარიკა ჯარების საზღვრებზე და ძალიან სასტიკი სჯა აქვთ იმათს მოქმედებაზე. ასე მაგალითად მაჭმედ-ალი ფაშის სიტუკით თუბცა სამან-ფაშისაგან პლეენოს გამაგრებას ძალიან სახელი გაუყარდაო, მანც კი სამან-ფაშა ძალიან დამნაშავეაო. იმას მაჭმედ-ალის ბძნება უნდა მოესმინა, თავი დაეხებებინა პლეენოსათვის მამინეკო, რაკი რუსებმა ლოკხა დაიჭირესო და რახანის მისუღიყოო. ეს მთავარ-სარდალი (მაჭმედ-ალი-ფაშა) იმ აზრისაა, რომ სამან-ფაშის ესეთი შეცდომა დიად დიდი შეცდომაა ამ სამანობაშიო.

მ შ ი ს ა მ მ ა ბ ი.

— იანვრის 1-ს რეუფ და სერგერ-ფაშები გასულან სტამბოლიდამ დიდ მთავარის ნიკოლოზის ბინას.

— ქრისტეობის 30-ს სოფიიდან ფილიპოპოლის გზაზე ჩვენი ჯარი წინ წასულა და იანვრის პირველ დღეებში ფილიპოპოლთან მიანლოკებულან. სულეიმან-ფაშას ფილიპოპოლის მცხოვრებლებისათვის გამოუცხადებია, რომ ქალაქი დასცადონ.

— 27 და 28 ქრისტეობისას შიშკოს ომში მოკლულა 19 აფიცერი, 1083 სალდათი; დაჭრილია 98 აფიცარი და 4,246 სალდათი, ამის გარდა 2 აფიცერი მოამკვდარა დაჭრილობით და 16 აფიცერი გააკწრულია. სულ დანაკარგი ჯარისა 5,464 სულა. ჩვენებს ზარბაზანი უშოვნათ 93, ბირადი 10 ტყვეთ წამოყვანილი სამალს ჯარი 25 ათასი კი არა 32 ათასი აღმოსხნდა.

იანვრის 4—5 შიშკოდამ მოსული ამავი გვარბობებს, რომ რკინის გზაზე ჩვენ ჯარს რელსები აუკრეფია და მისულა-მოსულა შემდგარა. სამალს ჯარი ად-

რინაზობლისაგან წასულა. ფილიპოპოლში სულეიმან-ფაშის ბძმანებით ცუცხლი წაუყიდებათ.

— იანვრის 5. სერბიელების ჯარს ნიშის ციხე აუღიათ, მრავალი ზარბაზანი, თოფ-იარაღი და სამამარი მასლა უშოვიათ.—დუნაიზე დიდი უინული მოდის და გასულა-გამოსულა გასაჭირია.

იანვრის 4 ჩვენი ჯარი სერბიელების წინამძღვრობით ფილიპოპოლში შესულა. დუქებს ცუცხლი ჭკიდებია, ჯარს გაუქრია. სამალსებმა სიბნელის გამო ვერ ნახეს მცირე რიცხვი ჩვენის ჯარისა და ქალაქიდან გაიქცნენ. ჯარების შეტაკება 3-ს იანვარს იყო, რომლის გამოც სამალს ჯარი რად განაწილებული დარჩა. ერთი ნაწილი აღმოსავლეთისკენ ადრინაზობლისკენ წავიდა, მეორე გათანტული დასავლეთისკენ დერმენდერესკენ. ჩვენი ჯარი იმ ნაწილს გამოსდევნია, რომელიც ადრინაზობლისკენ წავიდა. ამაკე დრეს 3 იანვარს ჯარებმა ტიჩნოკო აიღეს.

იანვრის 9 შიშკოდამ მოვიდა ამავი, რომ ჩვენებს კიდევ გუმარჯუნიათ ფილიპოპოლის დასავლეთის მხარეს. გურგო დასდევნებია და ომით წაურთმეკია 44 ზარბაზანი. სამალს ჯარში 4 ათას კაცადინ დასრდილა, ტვე ბეკრი ჩავარდნიათ ჩვენებს, ჯერ რიცხვი არა ჩანს, მაგრამ 3 ათასსზე მეტი უნდა იყოსო. გურგოს ჯარს ექვს დღეში 150 კერსტი გაუვლია და ამითი რკინითის ძნელი ქედი. სამის დღის განმავლობაში დაუსვენებლად ომი ჭქონიათ განთიადიდან მოყოლებული ბინდამდე. ჩვენის მხრით დანაკარგი 500 კაცამდე იქნებაო.

6 იანვარს რუსის ჯარი დასათვლიერებლად გამოჩენილა მუსტაფა-ფაშაში, რომელიც ადრინაზობლიდამ 35 კერსტეა.

— 9 იანვარს. სამალს მტვიქელები უაზანსლიკს დიდის მთავრის ნიკოლოზის ბინას მისულან.

— 8-ს იანვარს უაზანლიკ. ადრინაზობლში სალხი ზარ-დაცემულია, სამალს გუბერნატორი და ჯარი გაქცულან. თოფის წამლისა და მასლებისთვის ცუცხლი მიუციათ. ქალაქს ცუცხლი უვიდია და სალხში მღლვა-რებაა. გენერალ სტრუგოვთან კაცები მოსულან, სთხოვენ მალე ჩვენი ჯარი მივიდეს წესის ხამოსაგდებათ და დასამშვიდებლად.

— ინგლისის გაზეთი «Standard» ამბობს, რომ ერთი ზოლგი რუსის ჯარისა რომ სტამბოლში შესვლას აჩვენებს, ოინგლისმა ომი უნდა დაიწყო.

— მკორე ინგლისის გაზეთში იანვრის 8 დაბეჭდილია, რომ რუსეთსა და ოსმალეთს შუა მორიგებაზე დაპაჩკვი დაიწყო. ოსმალეთს წინადადება აჩის: ბათუ-ში თავისუფალ ნავთსადგურათ განადოს, ყარსამდის ადგილის დამოძახა, ყარსისა და არზრუმის ციხეების დანგრევა; ამასთან ევროპის კონგრესის განხილვას წარუდგენს: ბალკანის მთები ბოღვარის სამსრეთი საზღვრად დაიდება, რუშინიას სრულიად თავისუფლება მიეცემა. დარდახელის სრუტე ყველა სასკლმწითურების გემებისთვის გაისწავება. რუსეთს ბათუში უნდა დადარდახელის სრუტე მხოლოდ რუსეთის და ოსმალეთს ხომალდების სასვლად.

ნ ე კ რ ა ს მ ვ ი

ქრისტიანობის უკანასკნელ დღეებში გარდაიცვალა: ზეტურბურღში რუსეთის გამორჩენილი ზოეტი ნიკოლოზის ნეკრასოვი.

ნეკრასოვი იყო ამ უკანასკნელ ოცდა ათის წლის განმავლობაში ერთი გამორჩენილი მშრომელი რუსულ მწერლობაში და ყურწლისტიკაში და თავისის ლექსებით ისეთი ადგილი ეჭირა, რომ ვერც ერთი ზოეტი რუსეთის ვერ შეედრებოდა.

ზირველი შრომა ნეკრასოვის უფრო სახენი და შეხანიშნავი აჩაფრათ აჩა ყოფილა, რადგანაც ჯერ მოუზადებელი 17 წლის ყმაწვილი იყო, როდესაც (1838 წ.) დაიწყო ლექსების წერა. ზირველ ხანებში ზეტურბურღის მისული იარაღსავის გუბერნიიდან, დიდს სიღარიბეში ატარებს. მამისაგან გაგზავნილი სამხედრო სასწავლებელში შესასვლელად, რჩება თავისუფლად და უნივერსიტეტში დადის. აქ გაუმტეობრდება ნასწავლ კატებს, ლიტერატურულ მუშაობას ხელს ჰკიდებს თავის განვითარებისა და რჩენისათვის. ზირველს ლიტერატურულს შრომას უფრო საჩინოს მობრებისათვის კისრულადა, რომ შემშილით აჩ მომკვლარყო. ამისთანა მდგომარებაში 1841 წლამდას იყო. ამას შემდეგ ჯარჯა დაახლოვებამ იმ დროს მწერლებთან დიდი შემწეობა მისცეს წარმატებისათვის და სულითა და გულით მწერლობას მიუცა.

მაღე იმას ურადლება მიაქციეს უკეთესმა იმ დროს მწერლებმა და იმათ შორის ბელინსკიმ, სვე რომ 1847 წელს ნეკრასოვი პანკვთან ერთათ შეიქმნენ ყურწლის «Современник»-ის გამომცემელად. ბელინსკიმ და იმისმა მკობრებმა ამ ყურწალში მკდმივი თანამშრომლობა დაიწყეს და ბელინსკის სასვლამ ზირველი ადგილი მისცა ამ ყურწალს. შემდეგ 1856 წლამდე თუმცა კი ყურწალს ბეკრი მოაკლდა ბელინსკის სიკვდილითა, მაგრამ მანც ნეკრასოვი ცდილობდა საზატო ადგილი სჭეროდა. ნეკრასოვს მართლაც ის ადგილი ეჭირა მწერლობაში, რომ 1856 წლიდან ყურწლის მოსზობამდე 1866 წ. უკეთესნი მწერალნი იქ შეიკრიბნენ. ის ათ წელაბ სახელგანთი დრო იყო ნეკრასოვის ყურწლისა და თვით ნეკრასოვისა. იმ დროს რუსეთში დაიწყო დიდი მოძრაობა აზრებისა და სასკლმწითურ ცვლილებაებისა. ამ დროს ეკეთების უკეთესი ლექსები ნეკრასოვისა, რომელთაც დიდი გავლენა ჰქონდა იმ დროს ახალგაზდობაზე რუსეთში და იქაურს გარდა ჩვენ ქართველ მოსწავლე ახალგაზდობაზედაც. ნეკრასოვი ზოეტის «ახლის მწუხარებისა» და იმ დროს, ბატონუმობის დროს, რასაკვირველია რომ მდიერი გავლენა ექნებოდა მკითხველ საზოგადოებაზე. ამბობენ ცხვდარზე ვიდაცამ წამოსთქვა, რომ ნეკრასოვმა კეთილ-გულაბა მასწავლა. ეს საკამოდ კარგი გამომტქმეულია ნეკრასოვის ლექსების დიხსებისა. იმის ლექსებში უზირველესი მსარე აზრს ეჭირა და მკრე გარეგანს სილამაზესა. ამ თვისებით ვერც ერთი რუსეთის აწინდელი მოლექსე ნეკრასოვს ვერ შეედრება, თუმცა მზამკელი მრავალია არა თუ რუსულ მწერლობაში, თვით ქართულ მწერლობაშიაც კი მრავალი გამორჩენა. ეს ხელდახელ გამომცხვარი მოლექსენი და მკვდბნელები იღებენ რასმე აზრს და ლექსებათა სწერენ, თითქმის აზრს გარეგანი ხორცი აჩ უნდა ესხს სიმშენიერისა, გულის აღმტაცი და გონების მომხიბლველი. ნეკრასოვის ლექსის დიხსება ეს არის, რომ შინა აზრს გარეგანი სილამაზეცა აქვს. უამისოდ იმისი ლექსები ესრეთს დიდს გავლენას ვერ მოიბოკებდნენ.

1868 წლიდან ნეკრასოვმა აიღო «Отечественныя Записки» მაგრამ ამ ყურწალმა ნეკრასოვის სახელს იმის მეტი ვერაფერი შესძინა, რომ მკელი თანამშრომელები ზოგი მოზუზდუნე, ზოგი დაუდევარი და ზოგი იცის რა მიზეზით დაშორდნენ. საზოგად-

დროს რუსულ ურნ. ლებისათვის მოხსენებული დროს ადრინა იყო და ნეკრასოვის შრომა ბევრს ვერას იხამდა.

საზოგადოდ ნეკრასოვის სახელი შეერთებული იყო ამ უკანასკნელ ოც-და-ათის წლის განმავლობაში რუსის მწერლობის უკეთესს მშრომელთა სახელებთან. პოეტებთან ჰუშინსა, ლერმონტოვს და გოგოლთან სახენი ადგილი უჭირავს და იქმნება დიდხანს რუსეთის მრავალის თაობის აღმზრდელი.

რამდენიმე ლექსი ქართულადაც არის გადმოთარგმნილი და დაბეჭდილი.

ქრისტეშობის 30 დაუსაფლაველია ნეკრასოვი. დიდძალი ხალხი შეგრებიდა გამოტანაზე, მეტადრე მოსწავლე ახალგაზდობა, გიმნაზიიდან დაწვეული უნივერსიტეტიმდე, ასე რომ სუთი ათასამდე ყოფილა. წინსტუდენტები და სხვა მოსწავლენი მისდევდნენ დიდრონის უკავილის გვირგვინებითა: ერთს გვირგვინს წარწერა ჰქონდა: „რუსის ქალებისაგან“ მეორეს «დიდება ხალხის მწუნარების მკლავიარესა», მესამეს «ნეკრასოვის სტუდენტები უძღვნიან» სხვას «უკვდავს მგოსანს ნეკრასოვს» და კიდევ «ნეკრასოვის თანამშრომელი.» ამ მოსწავლეთა შემდეგ მკვლობლები, მეტე მღვდელ-დაიკვანი და ამათ უკან ისევე ახალგაზდობას მიჰქონდა კუბო. კუბოს მისდევდნენ რაც კი პეტროპოლში მწერალნი და ხელკანნი მსატკარნი, არტისტები, პრაფესორები არიან და სხვანი. ამოდენა სანახაობა პეტროპოლში ძალიან იშვიათი რამ არის. სასაფლაოზე რომ მიიტანეს და წესი აუბეს, უნივერსიტეტის პრაფესორმა მღვდელმა გოჩჩაგოვმა მხურვალე და გრძნობით სავსე სიტყვა წარმოთქვა. ამას გარდა საფლაოზე პანაჟის და დოსტოვესკის შესხმამ ურთაღება მიაქცია. ორნივე პოეტის მნიშვნელობას და იმის კარგ მოსიყვარულე კაცობას შეეხენ. ამათ გარდა უმაწილ-კაცებმა წარმოთქვეს სიტყვები აღტაცებითა და მხურვალეთა სავსარულ პოეტზე, რომელმაც ასწავლა და ჩაუნეტა ხალხის სიყვარული და მისთვის მოღვაწება.

ს ა მ ა რ თ ვ ე ლ ო

(ისტორიული ჭკობოგრაფიული გამოკვლევა)

II

კავკასი.— რა გვარი იყო დამოკიდებულობა კავკასიან უძველეს დროს ასტორიულის სამეფოებისა. — ელითელთ გოლონიები შავის ზღვის პირად. — იმათი ცნობები კავკასიე.

როგორცთაც გეოლოგიის გვარწმუნებს, აწინდელი კავკასიის არე-მარე არის სამისა თუ ოთხის ეპოხის ნაწარმოები. ძველის-ძველად ამ მხარეს ვრცელი ოკეანის თურქე ჭყარავდა. მომხდარა ცვლილება: ამოხეთქილა ვიწრო და გძელი მთის ზურგი, რომელიც ათას ფუტამდე ახურებულა. შემდეგ ამისა დამყარებულა ხანგრძლივი მშვიდობიანობა: ჩრდილოეთით სამხრეთად კავკასს წყლის ზვირთნი თურქე სტეპდნენ. როდესაც ბუნება მეორედ შერყუელა კავკასის ზურგის სამხრეთად წყლის გულიდან თავი ამოუყვია ახალციხისა და გურის ქედს. ბუნება ისევ დაწინარებულა; მაგრამ ოკეანი ისევ თურქე ავრცელებდა თავის მიფლობელობას როგორცთაც კავკასის ჩრდილო მხარეს, აგრეთვე მის სამხრეთად. აქ ყოფილა ვრცელი სრუტე, რომელსაც ჰსტერია ამიერისა და იმიერ-საქართველოს დელე-მინდვრები. ბუნება ისევ შერყუელა და იმ სივრცეზე, რომელიც ჩვენ დროს ჭყოფს შავსა და კასპიის ზღვებს, ტეტისლის მოძრობას ჰქვსგულით დაუწყვია მოქმედება. აჭარის ქედის სამხრეთად გაჩენილა აწინდელი ახალციხის ბასსეინი, გარე-მოცული ცისის-ჯვარისა და ჩილდირის კრატერებით (crater დიდი მთის ჯამი, საიდანაც გაღსობილი და გამდნარი მიწა ამოდინარებს). ამართულის დიდ მშენიერნი ვაკე-მინდვრები შურკატლისა, ჯავანეთისა, ლორისა და მალაღი მთები უარხადისა, აღმაგანისა, ალაგვისა და არარატისა; მაგრამ დელე-მინდვრები რიონისა, მტკვრისა და არაქსისის ჯერ ისევ წყალში წოლილან. კავკასი და კავკასს აქეთი მხარე ორ ცალცალკეებულ გუნძულებად ამოიყურებოდნენ. უკანასკნელი ეპოხა ყოფილა უსომოდ აშოფოთებული. მამინ მისცემია კავკასს ის სიმაღლე და ის ხასიათი, რომელსაც ახლა ის ჩვენ წარმოგვიდგენს. ამ დროს ოკეანს უკან დაუწყვია. იმერეთი, ქართლ-კახეთი და უკელა ვაკე-მინდვრები ცარქე ზღვებისა, შავისა და კასპიისა, როგორცთაც თვით უირიმის ნასევარ-გუნძული სმელეთად გადაქცეულან. განხილა ვულკანები როგორ

რთაც კავკასიის შუაგულში, აგრეთვე იმის სამხრეთად. აქ სადაც მათი კრატერები უფოთლან, აღმართულან ელბრუსი, ფასის-მთა, ფაზბუგი და სსვანი. ახლა უკვე კულანები დასმულია, მაგრამ ცუცხლის მოძრაობა მანტის ქვეშეველია. ამას გვიმტკიცებენ ერთის მხრით დენს მიწის გულიდამ ცხელის წყლისა, და ცუცხლისა ბაქოს გუბერნიისში, მეორეს მხრით თვით მიწის ძრვა, რომელიც დროითი დრო აწყევს ჩვენს დედა-მიწის და რომელიც სხვათა შორის 1840 წელს ანატოლიის კრატერი გასწრაფდა და მდიდარი სოფელი ასურის სრულებით ჩანთა და 1859 წ. შამსია დაანგრიდა. აქ ისიც უნდა შევნიშნათ, რომ უკანასკნელს ცვლილებას დაუდვია დასაწყისი განაღდატელებისა ურთიერთშორის ზღვათა, შავისა, კასპიისა და აზოვისა. რომ იგინი შეერთებული უფოთლან, ამისი ნიშნები ახლაც ვხედავთ. ასტრახანისა და კავკასიის ვრცელი ვაკეები წარმოადგენენ შემშრალს ზღვის ძირს. აქ ხედავთ იმ მოდემან ლოკაციებს, რომელიც აწინდელს კასპიის ლოკაციებში ან განსხვავდებიან. გარკვეულად ადგილები კასპიის მხარისა აქამდე იცვლება: როგორც ბაქოსანის ყურეს, აგრეთვე მთელს აღმოსავლეთს ნაპირს ასტრახანამდე ისე აუწყვია, რომ ამუდარიას ანუ აქსუსი, რომელიც ბაქოსანის ყურეს უერთდებოდა, თურქმენის გულის აზურეთით, აღმოსავლეთისკენ მიმართულა და არაღის ზღვაში შედის. ბაქოს მხარეებზე კვიტკინის შენობები, რომელიც ოდესმე ზღვის ნაპირად მდგარან, ახლა ისე დრამად არიან ჩაწოლილი შიგ ზღვაში, რომ მხოლოდ მოწმინდილს დაწმინდის იხილებიან. წარჩინებულის გეოლოგის მურჩინოსანის თქმით, სრული განაღდატელება ახლანდელის სამის ზღვისა, კასპიისა, შავისა და არაღისა, მომხდარა ისტორიულის დროების დასაწყისში 1)

კავკასი, რომელიც ძველადვე შეადგენდა საზღვარს კავკასიას და აზიისას, მიემართება შავის ზღვის პირით სამხრეთ-აღმოსავლეთისკენ კასპიის ზღვის პირად. ამისი სიგბე არის 1420 კვადრ. კავკასი წარმოადგენს ორგანოს სისტემას: ერთია ზემო კავკასი ანუ უმთავრესი მთის ზეგანი; მეორეა ქვემო ანუ მცირე კავკასი, რომელიც

მეორე როგორცათ ვთქვით გადაეცა, ზეგნულთა შეკავშირებულია მესხეთის მთით და სურამის მთით. ზემო კავკასიის ზეგანში უმაღლეს ქედებად ირინებებიან: ელბრუსი (18,526 ფუტი ზღვის პირის მაღლად), კაშთან—თაუ (17,091 ფ.), დინთაუ (16,925 ფ.), ფაზბუგი (16,546 ფ.) და ალაი-ნობი (15,244 ფ.). მცირე კავკასის უერთდება ზემოდ მოსხვებული თავის მთა, რომელიც თვით უკვე შიშვება გიმილასის მთას ინდეთში. ზემო კავკასიის გაყოფება თითქმის მესხეთად ნაწილი (296 კვადრ.) უკველთვის დაგვირგვინებულია თოვლის გვირგვინით: აქ სამუდამო თოვლის წრე სამხრეთის (საქართველოს) მხრივ არის 9,600 ფ.; შუაგულს ადგილს 10,500 ფ.; აღმოსავლეთად კი 12,200 ფ. ჩრდილო-მხრე, სამხრეთის წრეს შედარებით, 1,000—1,500 ფუტით მაღლა ადის. 2) საზოგადოდ კავკასი უხვად არის მინიჭებული მდინარე წყლებით. მათ შორის ზოგნი მიმდინარეებენ შავ-ზღვაში, ზოგნიც კასპიის ზღვაში. შავ-ზღვას ერთვინ: კავკასიის ჩრდილოეთად—ბასსენი ყუბანის თავისის ნაკადულით, ლაბით; სამხრეთად—ნობი, ენგური, კოდორი და რიონი მთის შტოებით. კასპიის ზღვას ერთვინ: ჩრდილოეთად თურჯი, სუნჯა, კოი-სუ, სამური და კუმა, სამხრეთად—მტკვარი და არაქსი მათის შტოებით. კავკასი შეიცავს მრავალ ტბებს, თუმცა ისე მრავალს არა, როგორც უცხო ქვეყნების დიდი მთები. უმთავრეს ტბად აქ ირინება გოგჩა ანუ სეკანგი ერუზნის გუბერნიისში (80 კვადრ. სიგბით), შემდეგ ხაზაზანი, თოფარავანი და ტბის-ყური ახალციხის მაზრასში. კვრავის მეტნიერი, რომელიც კავკასი მიმოუვლათ, განცვიფრებული არიან მისის აღბეჭდილებით. მორიც ვანგურის თქმით, არც ალაზი შევიცარისა, არც თავრი, არც ატლასი, არც ბაქანი და არც აზერბაიჯანი ანუ რომელიმე კვრავის მთა არ წარმოადგენენ არც ამ გვარ კლდე-ზღუდეებს და მრავალ-გვარად დატევილს თოვლის სივრცეს და არც ისე განიერად აღმართულს დიდებულს მთის წვერებს, როგორც წარმოადგენს საშუალო კავკასიის ზეგანი. უერთისვე შესუდვით თქვენ გრძობთ, ამბობს ბესნი, ამ მთის უაღრესობას კვრავის მთებზე. ეს გაუთლებს

1) Bullet. de la Société Géologique de France, 1837, t. VIII. — Шуровскаго, Геологическіе очерки Кавказа, „Русскій Вѣстникъ“ 1862 г. Февраль 459—468 и Апрель, 707—709.

2) Стебницкаго, Замѣтки о распространѣніи ледниковъ на Кавказѣ въ Извѣстіяхъ Кавк. Отд. Геог. Общ., 1877 г. т. V, № 1.

გაკვაზისა, ძალი და ვრცელი, რომელიც დასტურის ვრცელსავე კუძისის ვაკე-მანდრის, მართლად და გასა-
 ცანი რამ არის.“ ბოტანიკი გოზი სწერს: “რაც რომ
 ჩემს სიემწვიფლობითვე შედგენდა ჩემს გულის წადილს
 და სავანს ჩემის შესწავლისას, ყოველივე ეს ასლად ჩემ
 თვალ-წინ მდებარებს, უსაზღვროდ გამშვენებულად”³⁾.
 მართლად და ამ მხარეზე ბუნებას უხვად მოუფენია მრავალ
 ნაირი სიმდიდრე: ცხელისა და ცივის ქვეყნების ჭვაპა
 ანუ უკუდ ვჭსთქვათ, კლიმატი; ყოველგვარი მტნარე. აქა-იქ
 სუთი-გქისის საათის სავალზე ბაზილი მოყოლებით მთის
 ქედამდე, ვმოულობთ ყველად ბუნების ნაწარმოებს, შენ-
 ბაში საჭირო ხე-ტყეს, სე-ხილს, რომელიც კი ქვეყნის
 შინად არიან გაბუნებულნი; გარდა ამისა გაკვაზი განსხვავ-
 დება ცხოველებისთვის სხვა და სხვა სახეობის ქვეით:
 ალბანტრით, მარმარელებით, გიშჩით, ქვისა და ტბის
 მარლით; მინერალებით ანუ საბანო წყაროებით, შაბით,
 გვარჯილით, ფისით, ნავით; მეტალლებით: რკინით,
 ვერცხლით, სპილენძით, კალით და სხვ. ავადმედიკის
 აბისის თქმით, “საქართველო—სომხეთის მეტალლებში
 რკინას და სპილენძს აქვთ დიდი მნიშვნელობა, და უნდა
 ვთქვათ, ძველი თქმულება ივერის მადნების წარმოებაზე
 დაფუძნებულია თვით იმაზე, რომ დაიდ გაკრძალებული
 ყოფილა აქაური რკინა და სპილენძი. საშრეთად გაკვა-
 ზისა რკინა იბრება უფრო ქართლში, იმერეთში და სავ-
 მეგრულში. მრავალი გროვა რკინის წილისა, აქა-იქ გაბ-
 ნეული იმერეთისა და სამეგრელოს ტყეებში, ჭმოწობებს,
 რომ უძველესის დროდამდე ადგილობრივნი მცხოვრებნი
 შეჩვეულნი ყოფილან მათ შემუშავებაში. კარგი რკინის
 ლითონი არის აგრეთვე სავლცის-იმერეთის და თრა-
 ლეთის მთებში და თვით სუფსის დედაში, სავლც ძვე-
 ლის ქარხნების კვალი აქამომდე ჯერ არ აღმოუჩენიათ.
 განსაკუთრებით ისეთს მდიდარს რკინის მადნებს წარმოგ-
 ვიდგენ ლავარის მთები სომხეთში, რომ სიმართლე
 მოითხოვს მათ ვუწოდოთ საქართველოს მადნების მთე-
 ბად (Erzgebirge)”⁴⁾.

ტომიულს ასპარეზზე იღვწოდენ. ასეც იყო. სულ ძვე-
 ლად ქალდეო-ასსირიელი, ეკვიპტელი და ფინიკელი.
 შემდეგ მ.დ.ს-საქსნი და ბერძენნი ანუ ელენი ყო-
 ვლთობას ეკლტოდენ გაკვაზს. იმათ მიანდათ ის სიმ-
 დიდრას წყაროდ. ფინიკიელი, რომელიც იმ ხანებში
 ველებზე მეტად განვითარდენ ადებ-მიცემობაში და თა-
 ვისი გაგება ვრცლად მოჭფინეს დედა-მიწაზე, მე-XVII-
 XIV საუკ. ქრისტეს წინ, უნებავით ცურავდენ—
 მოგვივს ლენომანის სიტყვები—უნებლო ნაკებით შოფ-
 თიანს და შეუწინაბებულს შავ ზღვაში, რომელიც ჩვენის
 ღრს მენავთათვისაც კი დიდად სავაშარია. ისინი მთ-
 ვაურობდენ ნაშირ-ნაშირ, მცირე აზიის ჩრდილო მსა-
 რებებში, ადებ-მიცემობდენ ადგილობრივთ მცხოვრებთ
 შორის და შედიოდენ კოლხიდაში, საიდანაც ბუნებულად-
 ნენ უკანვე, დტირათული მადნეულობით: რკინით,
 რომელსაც კოლხიდელები მოულობდენ თავიანთ მდინარე
 წყლებში და რომელიც ქარვანებს შემოჭჭმნდათ იქ ურ-
 ლის მთიდან და არიმასბას ქვეყნიდან; კალით, რომელიც
 ს.ჭირო იყო თათბრის შესამუშავებლად და რომელსაც
 იბერნი და ალბანელი სთხრიდენ გაკვაზის მთებში;
 ტყით და ვერცხლით, რომელიც აღმოიბრებოდა იმავე
 მხარის სხვა ადგილებში; სელ-ნაქარის ლითონე-
 ბით, რომ ლორც სჭდავდენ სავლცის თავიან მთებში და
 რომელიც სხელ-განთქმულნი იყვნენ მთელს ქვეყნას
 შირზე. ეს ლითონებია: უკეთესის დიჭების სპილენძი,
 წმინდად დათლილი რკინა და ნამეტნავად ისეთი ფოლ-
 დი, რაგორსაც ვერც ერთა უცხო-ტომთაგანნი ვერ იმე-
 შავებდა.“⁵⁾ ფინიკიელებს ჭჭმნდათ გაბმული სავითარი
 ცისე-სიმაგრები, ბოსფორით კოლხიდამდე, იქ, სავლც
 შემდეგ ბერძენების დროს დევავდა კოლხიები. ფინიკე-
 ლებმავე შეკრბეს გაკვაზის მხარეზე შირველი ცხოვები,
 რომელთაც ჩვენამდე არ მოუღწევიათ, თუმცა მათ მო-
 ასსეჩებენ ელენთ მწერელნი.

ფინიკიელებს თავიანთი სავტროები შეჭმნდათ ეკ-
 ვიპტოში და ქალდეო-ასსირიაში, თუმცა ამ უკანასკნელთ
 თავის-თავადაც ჭჭმნდათ დამკვიდრებლობა გაკვაზთან.
 აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ იმათში ეკვიპტო მოშორე-

3) Schnitzler, L' Empire des Tsars au point actuel de la Science, Paris, 1862, I, 210, 214.

4) Prodrumus einer Geologie der Kaukasi-chen Länd-er, S-Petersb., 1838, 63--65.

5) Man d' Hist., III, 34--35.

ბით იმყოფებოდა და ამისთვის იმისი დამოკიდებულება ჩვენ მსაჩვენებელი უფრო სუბტი იყო, ვიდრე ქალაქი-სახლისა. ერთი ღირს-სახსრკარი ფაქტი, ეგვიპტელთაგან დატოვებული ჰეროდოტის ისტორიაში, არის შემდეგი. ჰეროდოტი სტრავოპოდა მე-V საუკუნეში ჩრისტეს წინ. მისი თქმით, ეგვიპტის განთქმული მეფე სეროტისი რომელიც ახლა ცნობილია ჩრისტეს მეორედ და რომელიც ჰეროდოტის მე-XIV საუკუნეში, აზიის და ევროპის დაპყრობის შემდეგ, მისდგომია ფიხის მდინარეს და აქ დაუსახლება თავისი კოლონია. „მე გამოგვიტყველა ამ საგანზე, ამის შესახებ ჰეროდოტი კოლხიდელთაგან და ეგვიპტელებსა და ორნივე ერთის აზრისანი არიან. ეგვიპტელნი იტყვიან, რომ კოლხიდელნი შეადგინეს სეროტისის მსგავსების ნაწილს. ამ აზრს ჰეროდოტის იმათვე მოსაჯელი იყო, სუბტი თბა და წინადაცვათა, რომელიც ჩვეულებად ყველთა ორსვე ტომს და რომელიც კოლხიდელთაგან მიუთვისებიათ თვით მათ მესობლებს მკაცრებს. გარდა ამის ეგვიპტელნი და კოლხიდნი ერთ-ნაირად მასდგენენ სელის შემოქმედებს და თვით ყოფა-ცხოვრებას და ეს ორივე ტომის ერთი და იგივეა.“ ეს გარდატოვებულ ჰეროდოტის აზრს, ჩვენს იქნით, მიჭი, მიუღიათ ნამდვილ შემთხვევად შემდეგის საუკუნეების მწერლების და ამ გვრდ გავრცელებულა ჩვენ დრომდე. 200 წლით ჩრისტეს წინადა აზრის რომელიც სწერს: „წინადა და მისიანი სამშობლოდამ, ეგვიპტიდამ, გაკიდა მკაცრ-ბრძენის მსგავსებით წინადადებული მეომარი (სეროტისისი), რომელიც ყველა ადგილებში მკაცრი ქალაქი დაა-ფუძნა. იმით შორის ზოგი გაუქმებულია და ზოგი კი ახლც ჰეროდოტისა. ამ უგანსკელებანი ეს კოლხი-დში. კოლხიდელნი შთამომავლებს იმ მხედართაგან, რომელნიც აქ დაუქმებია ეგვიპტის გიარს. ისინი სმა-რბენ თავიანთ წინა-მართაგან მიღებულს ფარებს, რომ-ლებზედაც ნახვენებია სმელეთისა და ზღვის საზღვრები, მარ-გოები და ბილიკები.“ დიდოტის (I საუკუნე ჩრის-ტეს წინ) ამბობს: „სეროტისისმა განკურნა მდინარეგან-გიდა მადწია ადმისავლეთ ლეანამდე. მასუგან, რომელსაც ხდილეთით უგუიქნა, იმან დაიმანავა სვეითი ტანისის მდინარემდე, რომელიც ჰეროდოტის აზრსა და ევრო-პის იტყვიან, ვითომც იმ ეგვიპტელთაგან, რომელნიც სეროტისის დაუსახლება მეოტიდის ტბის გარშემო, წინამდებარის კოლხიდის ტომნი. ამის შესამჩნევლად

მოჭყვით წინა-დაცვათა მამობრიობის სქესის უმწილთა, რომელიც ჩვეულებად არის. როგორათაც ეგვიპტეში, აგ-რეთვე მის კოლონიებში და ურბებში“ 6).

(შემდეგი იქნება.)

ფიქრები ახალწლის ზამთრ

„გათავდა ყველა...
დიდი ამბავი იყო:
ტროი და ტულენობა!
ბევრს გადაჭრა საბრძოლო!“

I აკ. წერეთელი.

გათავდა ძველი წელიწადი, გაათავა ძველმა წელი-წადმა უცნობა, სწორედ რომ უცნობა. გვაცნობა მწარედ დემოკრიტიკით, გვაცნობს მწარედვე ჰეროდოტიკით. უხეირო ღრუბ-სიცილისათვის ბევრს „გარდასადა საბრ-ძოლო“, კრიკმა და ტულენობამ ბევრი აკვნესა. დემოკრიტი და ჰეროდოტის ისტორია, ამბავი, სწორედ რომ ღირს შესანიშნავია და ნება მომეცით ამხედ ორიოდ სიტყვა მოგიყვანო: საბერძნეთში ძველად, ჩემო მკითხველო, ჩრისტეს წინადა, სტრავოპოდას ორი განსაზღვარი ფილო-სოფლისა -- დემოკრიტი და ჰეროდოტი პირველი მათგანი სულ იცნობდა, სტრავოპოდას და სტრავოპოდას საზრ-რებდა; მთელი ცხოვრება გამოდიოთ, სასაცილოთ მიხნდა. მეორე-ჰეროდოტი — სულ დაღობული, პირ-მოქმედი იყო; შენი სტრავოპოდა რომ ცდილიყავ კერ მოჭკვრიდი პირ-ფედ დიმსა... ესა, ბატონო მკითხველო, ამ ამიდგან გადავიდეთ ჩვენ საგანსად: ზოგი კაცი — ჩვენის ქართუ-ლის თქმის არ იყოს — რა ნაირ ვარსკვლავსად დაიბ-დება ხოლმე?! კაცო, დანა, რომ გაუსახუნო თქვამსად, ან სპილენძის სინსად, ღრუბუნს მოიღებს და ეს ღრ-ბუნს სულ ტანში დაგშლის, ელექტრის გივლის მთელ სასსრებში. უხეირო ღრუბუნს ტანში გშლის; რამდენი სა-ზოფილარი საქმე ხდება, ჩვენ ამის ვხედავთ; ვხედავთ რომ მის მის სისხლით ვერა ძდება; ვხედავთ რომ ზედ გვასხდუ-ბიან, და ჩვენ ვიდრეობით, ან თავისიქინდრული გზის შეუხვევით, რომ სიბრძნობის არ დაუმდოთ. — რომ გა-იცნინო რაზედმე, ისეთი რხევი დაგხვდება, რომ სულ

6) Histoire d' Hérodote, II, 122 — 123. Moreau de Jonnés, Ethnogenie Caucasienne, Paris, 1827, p. 126, 130, 157.

ფურცთხვით გასქდებ; რათ გაციხნო: სიცილა ან ვარცა, უნდა ვიტიროთ. კარგი და პატრონისა. — იტირებ, დადგრევილი ხარ და რატომ არ იტინო. ჩემო მკითხველ, ბევრი ანაზ ჩვენში მტრისადაც და მოცინარებიც ამ ჩვენას დაგრდომილის ცხოვრებისა. სწორე გითხრა და სტინელიც ანის და სტინელიც ეს ჩვენი ცხოვრება, ჩვენი-ქართველობისა. ახა, მითხარათ, შარშან რა გააკეთეთ და წელს რა უნდა გააკეთოთ? დაუფიქრდი! ჯერ გიყვანით გაგვიცინება და მეტი იწყობ ტირილსა. იცით ვისი ცხოვრებაა სტინელი? აი ჩვენი ქართველებისა სხვისა ვი ანავისი, ე. ი. ქართველებს ეძახიან და სულით და გულით ყოველი ქართველობის ნიშან-წილი ვი დაუკარგინათ—ქართველობა ესაა ფას! — გვისხვაპურდება...

ეჭ! სტინელი და მასთან:ვე სტინელიც როგორ არ ანის ჩვენი ცხოვრება, რომ ზურგი მიგვიშვერას ყოველის ოხერისთვის და გეუბნებით: „ნუ დაიზარებ, გველეხე, შენი ჭიჭიძეო!“ — როდესაც უტყვი, მკითხველო, სხვის ქეღვას—იცი რომელი ქეღვას? ვი არ დაივიწყო? აი ჩვენ საწილ პირლია ქართველებისა. ჭებდავ ამ მშენიერის ქმნილებისათვის — (უნდა იცოდეთ ამ მშენიერებისათვის მომთმენიც ანაზ „უთ ჯორ-ცხენი“ —) უნაბრის სომ ანა, უბრალო კისი დაუდგამთ უთქალთათ. თავში ჩაქუჩას სტეკენ და უუჩსაც არ იბერტეს; კისი გვერდებს უხეს და წარბსაც არ ინძვეს. იცინი, იცინი, ჩემო მკითხველო, რომ კვდები სიცილითა, დემოკრატობა რადა. ახლა, ბიჭო, შე ასეთ-ისეთო, რომ იცინი, შენც რომ ივივე „ჩქი“ გადგია!? ანა დახედე, ხელი მოისვი რამოდენა ზუკი გაზის. ეს რომ იცოდე (იცი კადეც, მაგრამ თავს არ უტყდები) ანა, მასინ უუჩე შენს ტირილსა. იტყვი სიძვართ: ოჭო, ოჭო! და სიტყვა გულში გიკვდება. გეშინიან, თუ გცხენიან შენი მდგომარეობის გამთქმისა? რჩივე შესაძლოა. მაგრამ რათა ჭკავე შხამს გულში და სტომამქს სწამლავ? ამოანთხიე ის გასახრებელი და! მოარტე, მოსცხე ეგ შხამი იმას, ვინც მიხედა შენის ნაღვლისა და?! სომ სედავ, შე დაღვრილის შვილო, რომ „ქადა-პური“ აღარ ცვივ, სული წმინდა აღარავის ჭკავს უბეში. მამ, მამ, შე დაღვრილის შვილო, კიდევ ერთი თვალი გაახილე, ერთი შენც, ჩემო ქართველო, რისიღე დღასა მშენება, ისმი-ნი ფრინველთ ყლივილი“ და! შენს თავს თუ შენ არ მოუარე მშველელი ანსით ცუკს, სომ სედავ; მამ გამა-

ძიკე ხამბა უურებიდგან, მოარეცხე წიწლიანი თვალები, რომ გაიგო და დაინახო შენი ჭუჭუიანი, თითქმის უფსკრულზედ მიმდვარი ცხოვრება. დემოკრატის მწკრე სიცილი და ჭკრავლიტის ტირილ-მწუნარება შეახვე ერთად; სიცილში გულ-გასაგმილი გულის წვეტ გაურიე და ისე ამოილე სიტყვა, რომ—რომ—ოჭ, დემოლო! — ჭაჭვი ჩვენის ცხოვრების უსეირობისა გაისხნას...

ეჭ, არც ასე გაბმა ვარცა. ვერ გაიგე, რას გეუბნებიან? შენს კალამს წელ-წელა მელანში ავლებო, გულ-გრილათ დაშარავობო. მე თუ კალამს ხელი მოგვიდეო—მითხრა ერთმა ვიღაცამ—შხამს თქვენი საქმე, ცუცხლს მოუკადე ქართველობის უსეირობისა. როდის და სადღა, ჩემო ძმიო! ესლა გვერდებზე სმის ამოდება, ესლა! მაგრამ შენ როგორ ივადრებ, დიდი ვინე ბმნ-დები. არ გეწინებს ვი. და თუ გეწინება შენა წერობა პოეტისა არ იყოს „ფეხებზედ მიდიო“. ანა, რა იცი, რომ ამ ოხერ კალამს რისხვ-ნაღვლანში არ ვავლებთ? შენ ესეც ვერ გაიგია, მაგრამ „უხეების თვლანა“ სარკართული, ვერ დაგძახავ. სხვა სხვის ომში ბრძენიანო,— ეს ანდაზა მიჩუქება ამ წელიწადში,—მეტის დიხსი ანა სარ. ყოველ ახალ წელიწადს გვერდი უტყვალე ხოლმე, რომ არ დაოდეც. მათვინ, ვინც უშიშრად გასძაკვენ სიტყვას მდაბლთ ოფდას მოსწმენდად, ვისურვებ სიყვარულს და ერთობას.—ჭა, მკითხველო, სომ არ შეგზანავს, რომ ჭუჭუიან სახეს სუფთა ხელსახოცი ახლო. გთავუვა ნუ დაიზარებ, ნუ იცი გვერდზედ დონლილი. ნუ დაიზარებ, *ახალი გააკეთე რამე, ქართველო და ახალელი ეს წელიწადი. „ნეტა ერთი გახუმიდებოდე და ის ვედას ეძვოზინებაო.“ რაც უნდა მითხრა, როგორც უნდა დემეუქრო, მინც პატარა ხანს კიდევ უნდა გუბასხო: ესლა, ვსთქვათ, შენ ყოველი სიბილწე, ბორბობობა, გონებოთი და ზნეობოთი სიბრძნე ჩვენის ქართველისა გულს გიკვავს; რამდენსაც ჭიფიქობ ამ ჩვენს უსეირობაზედ, იმდენს უფრო და უფრო გულს ვისივებს, სვედათ გაწეება, გიშხამავს გონებასა; იმოდენი სამწუნარობა ფიქრები გივრავდება თავში, რომ არ იცი როგორ დასაგო. ეს სომ ყოველთვის არ მოხდება, მოლოდინადისხანს ხოლმე. მოისხენეთ: ახლა როდის ავობდებისა ხოლმე ზვირთებისათ თუ სამწუნარო გულ-მთუთქი იქმდება? ან რამ უნდა გაადვილდეს შენში? უიარეოთ იქმდება არ შეიძლებაო, ჯერ მიხედი და მეტი შედე

გო. ამ გახეხილის ბუნებისას ვითაც ჭეშმარიტებისა არ
 იყოს, იმ შერ დაძვების აშლასაც მიხედვი აქვს. ზოგს
 კაცს გულის ამღვრევა მოუვა, როდესაც შესვლება იმის-
 თანა პირს, რომელმაც ჭებდავს ყოველ-ნაირ ცუდ მი-
 მართულებას, რომელმაც მოუყრია ჩვენის ქართველების
 სიჭეჭეკის თავი და ლაზად განდაქცეულა. განა ერთს
 შესვლება ამისთანა ღაფის ჭურს? ბეკის, ბეკის. იმთ
 ჭებდავს ჩვენი ჭეჭეხანი ცხოვრება. ვინ არის პატრონი,
 რომ ღმრად ჩაგვლავს ხელი და ამოიტანოს, ამოგვლი-
 ვოს, მოაშოროს ცრატა რამ ჭეჭეხი? ამას არავინ გა-
 დრულობს, ვინ გაისვრის ხელს ამ ჩიჩქში; ერთის და
 ორის ხელი არ კმაა ამისთვის. პოეტო იტყვის:

.....*ჩაჭყეო ძირადის ტიტული ჭეჭეხი,
 მოუხიე და მიაბეო თულო,
 რომ დინასო კარგა გავგვეოთ
 რა ნივთითაც არის შექმნილი:
 ჭეჭეხი, ნაგავი, ხიჩქი, სიმურაღე
 და რაც სიმურაღე სით მოხვეცილა,
 უგლა ბილწი და მსამისლარი
 გვთ ცხოვრებაში შევუბრულა!...*

ძრეულ არ ჩაჭყეობთ ხელს, დიხს! არა, ვისხდეთ,
 ვისხდეთ „ბეჭითი პატრონივით“; პირი გავდეთ, იმპ
 ჩაგვიკადრეს რამე. ჭო, ჭო, ვიიმედოვნოთ, ვიიმედო-
 ნოთ, პირი დავდეთ!! ამ ხნად წელიწადსაც ასრე ვიუკეთ
 გულ-ხელ-დავრებიდნი, ხელს ნუ შევასებთ ჩვენ ცხოვრ-
 ბას, იქნება ამ წელიწადმა „ქადა-პურში“ ჩამოგვივაროს
 ხელსეკით რომ პანასკვივა მამან...

საკვირველია, დემოთმანი, გაიძახან ახალი-წელიწა-
 დი და ახალი წელიწადი! რის ახალი წელიწადი ერთი
 მითხარით და! დიდი ამბავი. მომხდარა: ერთი რიცხვი
 მომატებია ათას რვაას სამოც-და-ჩვიდმეტსა და გამხდა-
 რს სამოც-და-თვრამეტად. საქმე ის არის, რომ დრო
 იწვლება, სწეინდება ერთფერობა, მიგვაქანებს ეტლით
 საფლავის კარებისკენ, რადსაც ჯანაზაბს, ყეინობს, და
 ჩვენ ვი კიბოსავით რაც ძალი და ღონე გვაქვს უკან მო-
 ვიჭაჭვებით. წინ წასვლა საწყინარია. არა, გთავაზობ ასე
 ჯდომს არა სჯობიან, მოსვენებით, წყინარად. მოგვიადოს
 რბი, ავმძოდეთ, რა უშავს, განა, დაუდგარო ქართვე-
 ლი! ერთი გთავაზობ, მითხარით, რას მოგვიტანს ახალს
 ეს წელიწადი. მსოფლიო იმას: ათასნაირ დაძვებს აგი-
 რავს, გულის ეკლასავით დავინახავს. იკვნესებ, იკვნესებ
 და გაჩემდები. ათასი ახალი წელიწადი დაგვიდგეს ჩვენ,

ჩვენ — რა, დემოთო! — ამ ხნად-ქეჩობას ვერ მოვიშლით.
 ვერ და ვერ; ვაი გაბედვს ვი უნდა და...
 მაინც, რა იქნება ჩვენში ახალი? (ხავეცივიზივარ მეტ.

ახალი. რომ ვერაფრისათვის მომივიდნია ხელი). ისეკ
 ის რცუდ-ენობა, „ყელ-მავალი“, ჭანწევიცა, რადც
 ჭიმივა, ვითომ და რა გაკეთებთ რსმეს. ის ვი არა თუ
 შექსპირის ბრმა გლასტოპით ვისეულებთ და იქვე და-
 ვეწვდით, ვიწვით და იქვე ვართ. თან ის გვიკვირს: უჭი,
 რა გული შეგვჩნა, შენი კვნესა მე, დედაო!! ძალიან, ძა-
 ლიან, სწორე მოგასხენა!.. ეს მაკვირვებს — და ან რა
 გასაკვირველია, — რომ ზოგიერთნი ჩაჭბლვირნი თვის
 წვერ-უღლაშს და გაიძახან: რა უნდა გავაკეთოთო, ვჭე-
 მოთ, ვსვათ და დავინოტოთო. — ჭი, თქვე თათქარი-
 ძეებო! მაგრამ, უკაცრავად, ეს რა წამომცდა თათქარიძე-
 ებო მეთქი?! მათი ბრწეინვალება ლუარსაბო თათქარიძე
 „ბუზებს“ მაინც სთვლიდა, კუჭზედ მაინც ჭიფიქრობდა
 და შეუღობდა, დაწყინანთნ მისი შუღლი „ჩინითმავლე“
 და „ბოზაშხვლე“ რათაც უნდა დიხს, — ესეთი, ეს ჩვე-
 ნი ზოგიერთი ვაჟ-პატრონი, რომ არას აკეთებენ? რც-
 და-თხი საათი სულ ჩაბლვირნი სხედან. მაინც რომ
 მოკვდებიო და ვისთვის რა უნდა გავაკეთოვო; რაც უნ-
 და სახელი და დიდება დამითეს სიკვდილის შემდეგ მე
 რას გავიკებო. შექსპირიც მოკვდაო, დიდი სახელი და-
 იგდოვო, მაგრამ იმას რაო, ვიუკეთ და ვატაროთ ესე
 უხეიროდ დროება ქალების ცქერა-არშეობაშიო. რად-
 განაც ჩვენ ველარს დავინახავთ, ველარს ვიჭმნობთ სიკ-
 ვდილის შემდეგ, იმიტომ უნდა ხნად-ქეჩობას მიუერთ
 ხელი? აი, თქვე ყოვლად ბრმანო! თქვენ თქვენის თავის
 მეტი არა ვინდათ რა? როგორ გიკადრებათ, რომ ხელი
 რითიმე წარუმატოთ დავარდნილ მოქმეთ. ერთი კენჭი,
 რომ მინარტყა ჩვენის ხელის გაუნათლებლობის, დავრდ-
 მილობის ზღუდეს, ვალავახს, დავიშავდება რამე? ერთი
 მითხარით: რა ზიანს მიიღებთ ამ კენჭის სრლოით?
 მე, უგუნურო, ვინც ასრე თქვით, იქნება იმ კენჭის
 სრლოდ რა მუწუგი გამოუწეოს... შექსპირიც მოკვდაო?!
 არა, დიხსნი ხართ იმის სახელის სახეებისა? მაგ წმინ-
 და სახელებს დავანებოთ თავი. თქვენი ხელის წამოსა-
 რავნი არ არიან. მე რას გეტყვით, იცით: ძალღებობი
 ინოტრების და თავის სიცოცხლით ვი იმთაც საღებულ-
 ბა მოაქვთ. კარგა დინსომეთ ეს, თქვე გულის და სუ-
 ლით მანინჯებო!!

II.

იქნება, მკითხველო, გაჭკვირდეთ, რომ ჩვენ დროში უოკელი ახალ-გაზდა ცდილობს ცოტად თუ ბევრად შეაწიოს თვის დაჯარდნილ სამშობლოსა, და ეს რას ამბობს. ამათი რიცხვი ჩემო ძამია, ძალიან ცოტაა. ამათ შეუდგებათ ხალხი ჩამი-ჩუმი, აქეთ ეტეპიან, იქით მტეპიან, მაგრამ ისეთ გაღიაში სხედან, რომ მათ გამოტყვევან ან შეუძლიანთ და გვერდებს ტყუილად იბეჭენ. იცის სად არის, ანუ სადა სდგას ეს რკინის გაღია? უოკელ იმ ახალ-გაზდას სულში და გულში, რომელთაც ცოტად თუ ბევრად გული შესტკივით თვის სამშობლოსთვის. ეს გაღია განსჯავსთ ერთმანერთის გაუტანლობა, შუიჩი, მტრობა. ერთი რომ კეთილ საქმეს დაიწყოს, მეორე უთუოდ ხელს მოუტრის, მეორეს გული ვარძით აეკვება. ესრედ ატარებენ ეს საუკეთესო ჩვენში ცხოვრებას. ვერც ახალმა და ვერც ძველმა წელმა უშველა ამათ. მტერს ვი უხაროან, ტუჩებს ადმ-ცუჩებს გმყოფილების ნიშნად; რამდენიც ჩვენ ცუდი დაგვიპაძრთება იმდენი მტერი სიამოვნებით უღვაძრედ ხელს ისვამს ჩვენც გვისაროან: ჭეო, მოხვდა თუ არა ჩემს უჩხს ძმასაო! — დიხს, მოხვდა — მტერი გააქვს. აბა, ეს უჩიოთ საქმეა?!..

მანც და მანც თუ გული შესტკივს, ისევე ამ მტერიადენ ახალ-გაზდას, და მეც ამათე რადი მჭკის ლაზარაკი. დასტა-დასტა განსჯავს ისეთი ახალ-გაზდები. რომლებიც თათქარბიუსად ბევრით დაბლა სდგან, რომლებიც კვებულბენ, რომ არას აკეთებენ. კვებულბენ, რომ ქართული ვითხვა არ იციან და მისი ვითხვა სმაგთ, რომლებიც მონატუნი არიან, რომ ქართული ენა არ იცოდნენ. შემხვედრია ისეთი ახალ-გაზდები, რომლებსაც შემოუგებინათ, რომ ქართული ვითხვა რათ მინდა, რომ ვიცოდეთ, ძლათ გამოამწერინეს ქართული გაზეთიო, კვიციენებ, კვიციენებ და კვრას ვიგებო. ისე უჩხვად ლაზარაკობენ ამ სიავზაკეს, რომ ყრუანტული გამოვიღის ტანში, ეს სულით-გულით სრული მანინჯები, ეს არა განი!! რა კეთილს უნდა მოელოდეს ამათგან ადამიანი. ეს ავანაკები ვარძამობენ ვი, დამძახნი არა ვინ ჭყავთ, ან ვინ დასძახავთ: ეს საქციელი ჩვენში „სწავლის ნიშანი“ განსჯავსთ, დიდი ერთგულების ნიშანი განსჯავსთ.

დადგა ახალი წელიწადი. უღაცეთ უჩითიერის რასა? ტუბილად დაბეჭებას, კეთილ-წარმატებას, სიყვარულს. როგორც კეთილ-წარმატებას? (უოკელივე კეთილი ახრი ჩვენებურად მიგვანხია) გამოდრებას, ქეიფს, მრუშობას, რჯასობის შეტყუვანს და სხვ როგორც სიყვარულს და რისადმი? სიყვარული მამულისადმი ხომ სძირხანასა, რა ხელ-მისაიღია, რის მაქნისია. ჩვენ ვსურვობთ სიყვარულს არშეუბნისს: გაზრანჭული ვიაროთ, მედიდური სხე მივიღოთ, ბობოლკები გავიცნოთ, მათს ხელას ჩამოვრთივას ველინსოთ და ყველა ამეებით მოკაწანოთ თავი ქაღმა ლამაზ ზბიჭებსა და კანმა ლამაზ არშიე ქაღსა. სინცხვილი და თავს-ლაფი საზოგადოების ბილწნა, საზოგადოების წარმეყენებო შეიღნო!...

ათასი რომ ახალ-წელიწადი დადგეს, ათასი რომ ვიევიროთ ახალ საქმესად, ვერას გავაკეთებთ. ვიმეორებთ წინა წელს ცუდ-ცხოვრებას. ახალ-წელს ახალი მხალოდ ეს ექნება ხალხი, რომ ახალ ბოროტ საქმეებს უმატებთ. აი, ჩემო მკითხველო, მიხვდით თუნდ ლიტერატურასაც — ამ ჩვენი ცხოვრების ფარხანს. ავის და კარგის დამნახვებს, თუ რა სთქვა ახალი. „დროებად“ იოხუნჯა „ივერიაზე“: „სათურბი უწინდელი რა იყო და ესლანდელი სულ წელწადებუღია, მთავრისა ჭკავსო. „ტურკო-ოიღობა“ არაკინ დაწამოთო. საშინელი ენა მანვილი ბძანდება „დრაჟა“! არა, შე დალოცვილო სათურხს რას მიაფრინდით, სათურბი როგორის ასოებითაც უნდა იყოს, თქვენ უუუუთ შინაანსსა, იწერება რამე ღირს-შესანიშნავი თუ არა; გარკანნი სილაძაზე სჯობს, თუ შინაგანი. „ივერიაზე“ ვი. მე და ჩემი დიქრთმა; გასაკიცხია! ეს ღვთასაგან ნაკურთხი, ერთხელ სეირიანს არას დაბეჭდავს, რომ ან სულს მაეცნოს, ან ხოტყნა. „დროებას“ მანც შესედოს: აკერ რამდენი ხანია ჭბუჭდავს სხვა და სხვა საჭირო ცნობათა განცხადებასა. არის და არის ეს განცხადება რაც გახეხილვარ და საუკუნომდინც იქნება, იჭერს ტყუილად ლაგს, თუძე არაკინა ვითხვლობს, თუძე ეტ ცნობები ყველამ იცის უმაგისოთაც. მაგრამ ერთხელ და ერთხელ დაუწყევით და აშლა ძნეღია და. აი, კიდევ, სცოდეთ „ივერია“ რათის კარგი „დროება“: ჭბუჭდავს მშენიერ ლეგენდებს („დროება“ 1878 წ. № 2.), მდაბაღმა სალმა იცოდეს, თუ როგორ გამოხსნიათ ადამ და ევას ბაღანი, თუ მახლანეღების ცხვრები როგორ ვოჭლობენ. აბა, რა გაქვს ამის

ფასი, ან რა უნდა გქონდეს, როდესაც სათაური არ გი-
ვატება? ვაი, ჩვენი ბრალი!

გაკათავოთ, გაკათავოთ, მკითხველო! თორემ რომ
გაყვით ჩვენის მწარე დარდების, შეპაპებულთაგანი ფიქ-
რების ჩამოთვლას, შოკს წავა და მოვაწყენთ ქართულს.
გემოწნილები და ამ სწავლით აღარ აგამდევრებ გულს
დაზარალებულს უიმედო, უფსკრულსკად მიმდგომს ცხოვ-
რებასე...

წაკოლა—ც.

ი ს ე რ დ ე ბ ა

ტფილისში, ვაჩხაიას და გრიჭინაძის წიგნის
მალაზიებში და „ივერიის“ რედაქციაში:

ქუთაისს, ა. ჭიჭინაძის წიგნის მალაზიაში.
გორს, ფაჩხაიას ნათიკისს.

ახალციხეს, ალექსეევ-მუსხივეისს (მირიკოი შოს-
ტაძისი).

ალმანახი, შედგენილი გ. თუმანიშვილისგან,
ფასი 40 ლ.

ლექსნი თქმულნი თ. ნ. ბარათაშვილისა-
გან, ფასი 20 ლ.

ქართული ანდაზები, ფასი 10 ლ.

მეფე ლიარი, ტრაგედია შექსპირისა, თარ-
გმნილი ილია ჭავჭავაძისა და ივანე მახაბლისგან,
ფასი 60 ლ.

გოგია მეჩანგურე, მოთხრობა აგ. წერეთლი-
სა, ფასი 5 ლ.

ზ. ნ. ანტონოვის თხზულებანი (ანტონოვის
ბიოგრაფია.—მე მინდა გენა გავსდე —ქმარი ხუთის
გოლისა.—განა ბიძამ ცოლი შეირთა?—მზის დაბნე-
ლება თბილისში.—ქორცვლი.—სეკსურთ ქორწინება.—
ტივით მოგზაურობა ლიტონტონთა), ფასი . . . 1 ლ.

მერმის, 1878 წელსა

(დაარსებიდამ მეურთმეტესა)

სასოფლო გაზეთი

გამოვა იმგვარისვე პროგრამით, როგორც აქამომ-
ღე გამოდიოდა, თვეში ორჯელ.

„სასოფლო გაზეთს“ ექმნება შემდეგი ნაწილები:

- I მმართველობის განკარგულებანი, რომელნიც
სოფლის მმართველობას შეესაბამება. II ანბანი წვრილი:
მოსავლის, ამინდისა, მეურნეობისა, გაჭრობისა, სხუ-
ეობის გაჩენისა, ჰერის მალაზიებისა, სასოფლო ბანკე-
ბისა, შკოლისა და სხვა ამგვარის. III წერილები (კორ-
რესპონდენციები) სოფლებიდან გამოგზავნილი იმა საგან-
ზე, რაც მეორე ნაწილის მოხსენებულნი. IV სამეურ-
ნეო ნაწილი: შემუშავება მინდორ-გუნისა, ბაღ-ბოს-
ტისა; შირტუვის მოშენება და მოვლა; აღებ-მიტევა და
გაჭრობა სასოფლო მოსავლისა. V საექიმო ნაწილი:
წამლობა ავითმყოფობისა, სწავლა ადამიანის ჯანმრთელო-
ბისა. VI პირუტყვის წამლობა. VII სასოფლო შკო-
ლა: მმართველობის განკარგულებანი შკოლის შესახებ:
სოფლის შკოლების მართვა, იმათი მდგომარეობა და გა-
უქმობა. VIII სამეცნიერო ნაწილი: საზოგადოთ
სასარგებლო ადგილათ გასაგონი ნაწილი სამეცნიერო სწავ-
ლიდამ. IX სალიტერატურო ნაწილი: მოკლე მოთ-
ხრობა, ამბავი, აღწერა სხვა გასართობი და სასარგებ-
ლო საკითხავი. X განცხადებანი სეკსურ და სს. და სს

ფასი გაზეთისა

მთელს წლისა—გაგზავნიან ოთხი მანეთი, გაუგზავნე-
ლად სამი მანეთი; სასეკსურის წლისა და სამის თვის
ამისვე მისკდით.

ხელის-მოწერა

მიიღება ტფილისში „სასოფლო გაზეთის“ რედაქციაში,
ანნისსატის ეკლესიის პარდაზირ სერსეულიძის სახლში.
ქალაქს გარეთ მცხოვრებთა გაზეთი ამ ადრესით უნდა
დაიბარონ: Въ Тифлисъ. Въ редакцію грузинской
«Сельской Газеты.»

რედაქტორი და გამომცემელი პეტ. უმიკაშვილი.

ა ნ გ ა რ ი შ ი

რუისის გამსესხებელ-შემნახველის ამხანაგობისა
 1-ს იანვრიდან 1877 წლიდან 1-ს იანვრამდინ
 1878 წლამდინ.

შემოსავალი	მან.	პ.	გასავალი	მან.	პ.
წილის ფული	833	65	გავალბული	2702	—
სარგებელი გასესხების დროს ანუ ვადის დას ლაში	477	89	სარგებელი ვადაზედ წინაშე შემოტანილისა გა ვალბულისა	14	39
დაბრუნებული გასესხებული	819	6	სასარგებლოთ შემოტანილი	200	—
სასარგებლოთ შემოტანილი	220	—	ნასესხი პირველათ	1000	—
ნასესხი: პირველათ	1000	—	მეორეთ	—	—
მეორეთ	1060	—	სარგებელი: ნასესხისა	30	—
სათადარიგო თანხა	4	52	სასარგებლოთ შემოტანი	1	32
			გაბთველებისა	403	62
ჯამი	4112	12	სხვა და სხვა	15	15
			ჯამი	4066	48

1-ს იანვრისთვის 1878 წლისთვის ირიცხება

	მან.	პ.		მან.	პ.
წილის ფული	833	65	გავალბული	1882	94
სასარგებლოთ შემოტანილი	20	—	გასაში	45	64
ნასესხი: პირველათ	—	—	სულ	1928	58
მეორეთ	1060	—			
სათადარიგო თანხა	4	52			
წმინდა მოგება 1877 წლისა	13	41			
სულ	1928	58			

თავსმჯდომარე: თ. ნ. ლისამი.

- წევრნი რჩევისა: {
1. აზ. ივანე კლიმიუვი.
 2. გიორგი მამაცოვი.
 3. გოგია გავლეულაშვილი.
 4. გლახა ბეჟანაშვილი.

- წევრნი მართველნი: {
1. მ. კლიმიუვი.
 2. ს. მღებრიშვილი.
 3. ესტატე ბუზიაშვილი რად-
 გან ამან წერს არ იცოდა ამის
 თხოვნით ხელს ვაწერ ალექსი
 კახანაძე.